

СУСТАВ ЗАШТИТЕ И ОЧУВАЊА НЕМАТЕРИЈАЛНЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Резиме

Као што је дјетету потребан модел од којег ће учити и према којем ће формирати своју особност, тако је и народима потребан модел који ће поштовати као узор, по којем се разликује од других, који ће га одредити и којем ће се увијек враћати ради коригирања својих ставова у кризним ситуацијама. Нематеријална културна баштина препозната је као нематеријално добро које одређује идентитет народа: Језик, орална баштина, обичаји, вјеровања, начини прославе благодана, вјештине, ритуали и слично. Прихватајући ову идеју, УНЕСКО је на сједници у Паризу од 17.10. 2003. усвојио Конвенцију о очувању нематеријалне културне баштине.

Водећи се појединим чланцима Конвенције који се односе на њену имплементацију унутар држава чланица, прилагођавајући наводе стању самог појавног облика нематеријалне баштине и важећим законима у БиХ, користећи се сазнањима и искуствима у досадашњем раду, покушат ћу донијети оквирну шему организоване и одговорне сарадње државних органа, институција, локалних заједница, удруга грађана, правних и физичких особа као модел одрживе имплементације конвенције у БиХ и будућег управљања овим јавним добром.

Кључне ријечи: орална баштина, обичаји, вјеровања, вјештине, ритуали, ревалоризација, дигитализација, сустав

Чланак 11. – Улога држава странака

Свака држава-странка:

(а) подузима потребне мјере како би осигурала заштиту нематеријалне културне баштине која је присутна на њезину територију,

(б) међу мјерама за заштиту из 3. ставка чланка 2. идентифицира и дефинира различите елементе нематеријалне културне баштине која је присутна на њезину територију уз судјеловање заједница, скупина и релевантних невладиних организација.

ИДЕНТИФИЦИРАЊЕ И ДЕФИНИРАЊЕ ЕЛЕМЕНАТА

Појам нематеријалне културне баштине је јако широк. Сама Конвенција наводи у чланку „Дефиниције“:

1. "Нематеријална културна баштина" значи вјештине, изведбе, изричаје, знања, умијећа, као и инструменте, предмете, рукотворине и културне просторе који су повезани с тим, које заједнице, скупине и у неким случајевима појединци прихватају као дио своје културне баштине. Ову нематеријалну културну баштину, која се преноси из нараштаја у нараштај, заједнице и скупине стално изнова стварају као одговор на своје окружење, своје међусобно дјеловање с природом и својом повијешћу која им пружа осјећај идентитета и континуитета те тако промиче поштивање културне разноликости и људске креативности. У сврху ове Конвенције у обзир се узима искључиво

¹ Анка Раич, предсједница УХАКУД у БиХ и делегат БиХ у CIOFF у формалној консултативној сарадњи с UNESCO-ом.

она нематеријална културна баштина која је у складу с постојећим међународним инструментима о људским правима, као и потребама узајамног поштивања међу заједницама, скупинама и појединцима и која је у складу с одрживим развојем.“

Како идентифицирати поједине појавне облике нематеријалне културне баштине, „коју заједнице, скупине или појединци прихватају као своју баштину која им пружа осјећај идентитета и континуитета“, уз истовремено вођење рачуна да се може узети у обзир само она нематеријална културна баштина која је у складу с постојећим међународним инструментима о људским правима, као и потребама узајамног поштивања међу заједницама, скупинама и појединцима и која је у складу с одрживим развојем?

На који начин осигурати да сваки појединац, скупина или заједница реализира своје људско право да заштити оно што сматра својом баштином, истовремено осигурати поштивање међу заједницама, те дескрибирати и валоризирати поједине елементе?

Конвенција наводи (Чл. 11. ст. б) горе) да тај посао треба организовати држава (чланица Конвенције), уз судјеловање заједница, скупина и релевантних невладиних организација.

О начинима организовања пописа појавних облика нематеријалне културне баштине сваке државе чланице расправљали су стручњаци, представници држава-чланица и невладиних организација на више међународних конференција које је УНЕСКО – одјел за Ј. И. Еуропу организирао у протеклим годинама. Доносим модел, дио Закључака са сједнице експерата Ј. И. Еуропе за ИСН03, одржане у Сафранболу, Турска, свибња 2008. године:

1. Министарство (цивилних послова БиХ?) осигурава додатне стручне особе и адекватну опрему у регионалним институцијама (музеји?) које ће прихватати пријаве од особа, заједница или удруга на свом подручју, прегледавати материјале, одредити редослијед посјета терену према претпостављеном ступњу угрожености (или времену одржавања манифестације, ако се ради о обичају везаном за одређени дан), транскрибирати, дигитализирати и ревалоризирати сваки пријављени појавни облик нематеријалне баштине.
2. Министарство ће расписати трајни или повремени јавни позив за пријављивање појавних облика нематеријалне културне баштине, дајући податке којем центру и на који начин се она може пријавити, уз што више података о пријављеном појавном облику, као и контакте носитеља и преноситеља баштине.
3. Министарство ће осигурати да сваки појединац, скупина, заједница или релевантна неваљина организација има једнаку могућност пријавити било који појавни облик нематеријалне баштине онако како га он(и) доживљава(ју), као и да подносилац пријаве има право на информацију о даљем поступању с пријавом.
4. Центри (музеји?) ће прикупити пријаве, сачинити план посјета пријављеним носитељима те детаљно снимити појавни облик користећи се сувременом технологијом и евентуалним постојећим записима ранијих истраживача, сачинити документ о постојећем појавном облику баштине: његовом стању и стању у односу на раније записе, о носитељима и преноситељима, ступњу угрожености, дигитализирати и валоризирати

ти његову вриједност. Исто тако, овисно од могућности које пружа локална заједница и сами носитељи, те од постојећег састава формалног или неформалног образовања, Центар ће предложити најадекватнији начин трансмисије знања ради очувања појавног облика.

5. Министарство ће утемељити посебно државно тијело које ће прикупљати податке из регионалних центара, на темељу којих ће управљати овим добром и заступати га пред Одбором Конвенције.

Из наведеног приједлога модела очито је да није довољна сама Конвенција, иако она има законску обвезујућу снагу. За provedбу Конвенције унутар државе потребно је донијети читав низ закона и утемељити јавне установе, државне институције и тијела.

Ратифицирање Конвенције је израз политичке воље једне државе да приступи организирању подручја живота на које се она односи. Покретање активности на организирању састава који ће трајно пратити процес имплементације Конвенције и активно управљати овим добром, израз је политичке зрелости државе чланице. Стога и јест одговорност за provedбу Конвенције на државама чланицама. Због чињенице да ова Конвенција посматра нематеријално добро и особе – носитеље и преноситеље знања као саставни дио појавног облика, да је нематеријална баштина у уској вези с идентитетом особе и заједнице, држава чланица обвезна је при provedби водити рачуна и о људским правима носитеља нематеријалне баштине.

Одговорност: Држава, уз судјеловање заједница, скупина и релевантних невладиних организација.

Чланак 12. – Пописи

1. Како би осигурала идентификацију у циљу заштите, свака држава саставља, на начин прилагођен властитој ситуацији, **један или више пописа** нематеријалне културне баштине која је присутна на њезину територију. Ти се **пописи редовито ажурирају**.

2. При подношењу **периодичног извјешћа Одбору**, сукладно чланку 29, свака држава-странка даје одговарајуће **податке о тим пописима**.

ПОПИС(И) НЕМАТЕРИЈАЛНЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ

Попис нематеријалне баштине у БиХ, због богатства разноликости појавних облика увјетованог нашим повијесно-земљописним околностима, потребно је радити у више истородних листа.

Стога је, прије свега, потребно донијети **појмовник**, односно заједнички **именик појавних облика** нематеријалне баштине, како би се омогућио лакши рад пописивачима, боље споразумијевање и управљање добрима. На тај начин би се слични појавни облици из свих подручја и народа у БиХ налазили на истој листи. Доносим примјер појашњења начина доношења појмовника на облику у Конвенцији наведен као „Обичаји“.

Навест ћу неколико типова обичаја присутних у свим народима и подручјима БиХ:

-Обичаји везани за годишњи циклус (нпр. Прољеће: ритуали призивања плодности земље, обичаји код сјетве усјева, пригодом рађања нових животиња, пресељења стоке на пашњаке и сл.) те слично за остале годишње циклусе;

-Обичаји везани за животни циклус: при рођењу дјетета, први зуб, први корак, иницијација, просидба, женидба, градња нове куће, болест: вјеровања, врачања и традицијска медицина; обичаји везано за смрт.

-Обичаји везани за религију: Блаждани: Обичаји у домаћинствима и у широј заједници; животне филозофије изникле на принципима вјера; поједини обреди уведени у вјерску праксу али носе обиљежја прадавних вјеровања; традицијске религиозне пјесме, гласба и гласбала; ритуали. Издвојила бих обичај слављења крсне славе код Срба, као израван вид идентификације, припадности одређеној обитељској лози.

-Обичаји настали на легендама: Кеџара као спомен на легенду о Диви Грабовчевој, Ајватовица; Билска Миса; Подмилачје код Јајца и сл.

-Обичаји наведени као „Фестивалске активности“ подразумевају и фестивале фолклора, али и уобичајено окупљење великог броја људи на одређеном мјесту у одређени дан, ради којег се и давно расељене особе враћају осјећајући се дијелом тога мјеста, народа и обичаја. Ове обичаје народ зове дернецима, теферичима, мевлудима и сл. Споменут ћу сличну манифестацију која преко 200 година окупља велики број особа: Дан косидбе на Купресу. Није везан ни за блаждани, ни за легенду. Очекивало би се да спада у обичаје годишњег циклуса, због натјецања косаца. Али судионици очекују више садржаја од тога, и према старим записима и фотографијама, ти садржаји су били редовито заступљени: сајам стоке, сајам пољопривредних алата, натјецање у традицијским спортовима и слично. То је једноставно дан када сви који су на било који начин везани за тај крај долазе сигурни да ће видјети свакога и бити виђени, уз зајамчену забаву и увид у стање комплетне културе регије.

-Сијела, прела – раширен вид кућне забаве уз рад или без рада као повод окупљања и забаве с неписаним правилима понашања за све судионике.

Из наведеног је развидно да уз само један од назива за облик нематеријалне баштине наведених у Конвенцији има велики број разноликих појавних облика.

Поред тога, стручњаци и државе – странке Конвенције усвојиле су, на примјер, појам „Живући људски трезори знања“, као назив за особе, носитеље и преноситеље традиције, често више појавних облика истовремено, који су уједно и аниматори догађања везаних за очување традиције у свом крају. Такве особе су већ на листама заштићене баштине у више држава. УНЕСКО подржава ову праксу.

Држава је дужна сачинити попис (с описима, снимцима и ревалоризацијом) појавних облика нематеријалне културне баштине која се налази на њеном подручју, редовито га ажурирати и подносити Одбору периодична извјешћа о стању.

То значи и подузимати **мјере за трансмисију знања** ради очувања тих појавних облика нематеријалне баштине и уредно ажурирати податке о свим промјенама, предлагати и проводити нове мјере заштите ако постојеће нису ефикасне и одговорно извјештавати Одбор.

Како то учинити у БиХ?

Из наведеног је видљиво да појмови и називи на листи требају бити разумљиви и сажети. Пријеводом на различите језике ради подношења извјешта-

ја Одбору, поједини називи губе свој смисао. Надаље, листа треба садржавати појавне облике који су настали изворно на њеном подручју. За поједине појавне облике нематеријалне баштине који су живи у пограничном подручју са сусједном државом, али су изворно заступљени на већем подручју сусједне државе, није допуштено пријављивати такве појавне облике без допуштења оне државе на чијем подручју је одређени облик настао. Држава треба редовито ажурирати ове спискове, у смислу да подноси извјешћа Одбору о стању појединог већ пријављеног појавног облика нематеријалне баштине, приједлоге за ревитализацију изумрлих појавних облика или брисање из листе, те уносити новоистражене појавне облике и тражити њихов упис на међународне пописе.

Како је наведено у моделу процеса идентифицирања и дефинирања, овај процес стварања заједничког, државног пописа почима у регионалним институцијама, а обављају га стручњаци на приједлог локалних заједница, удруга и појединаца. Како би та листа била разумљива, потребно је користити се заједничким називима за поједине појавне облике. УНЕСКО експерти уочили су овај проблем, и већ су радили на изради појмовника који би користиле државе-странке појединих регија. Стога је потребно омогућити стручњацима приступ информацијама о донесеним појмовницима, као и судјеловање у раду будућих конференција УНЕСКО експерата на ове теме.

Након валоризирања, регионалне листе би се слале јединственом државном тијелу које би из регионалних листа вршило селекцију, припремало и ажурирало заједничку, државну листу за потребе управљања овим добром и подношење извјешћа Одбору.

Чланак 13. – Остале мјере за заштиту

У сврху заштите, развоја и унапређења нематеријалне културне баштине која је присутна на њезину територију, свака држава-странка настоји:

(а) усвојити опћу политику чији је циљ промицање функције нематеријалне културне баштине у друштву и укључивање заштите те баштине у програме планирања,

(б) одредити или основати једно или више надлежних тијела за заштиту нематеријалне културне баштине која је присутна на њезину територију,

*(с) унапређивати **знанствене, техничке и умјетничке студије**, као и **истраживачке методологије** у циљу дјелотворне заштите нематеријалне културне баштине, посебице нематеријалне културне баштине којој пријети опасност,*

*(д) усвојити **одговарајуће правне, техничке, административне и финансијске мјере у циљу:***

*(i) **потицања стварања или јачања институција за обуку у подручју управљања** нематеријалном културном баштином и **пријеноса те баштине** путем стручних скупова и простора намијењених за представљање или изражавање те баштине,*

*(ii) **осигуравања приступа** нематеријалној културној баштини уз истодобно поштивање уобичајених пракси које утјечу на приступ одређеним облицима такве баштине,*

(iii) **утемељења институција** за документирање нематеријалне културне баштине и олакшавања приступа тим институцијама.

ОСТАЛЕ МЈЕРЕ ЗА ЗАШТИТУ – ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА КОНВЕНЦИЈЕ

Наведени чланци Конвенције недвосмислено говоре о појединим корацима које треба подузети, као и о одговорности за провођење: Именује се држава чланица Конвенције. Као први корак, први подухват или предувјет недвосмислено је наведено: **„Усвојити опћу политику чији је циљ промицање функције нематеријалне културне баштине у друштву и укључивање заштите те баштине у програме планирања“**.

Модел имплементације, одрживи у увјетима какви јесу у БиХ, овисе прије свега о политичкој вољи државе за провођење ових програма. Постојеће стање у БиХ у смислу политике и политизације свих сегмената друштва, опћег сиромаштва и свеприсутне економске кризе нису сретно окружење за реализирање.

Насупрот томе, чињеница је да и у оваквим увјетима поједине удруге, локалне заједнице или институције покрећу и одржавају манифестације, укључујући у њих све сегменте друштва: струку и знаност, волонтере и господарственике, институције, медије и удруге или појединце. То је одговор: Могуће је. Али, чињеница је и да су те манифестације несталне; једне пропадају а друге настају, њихов циљ и садржаји варирају. Ово се догађа управо због непостојања **заједничког циља и контроле, односно јасно одређене и досљедно провођене политике**.

Слиједећа обвеза за државу чланицу је **оснивање једног или више надлежних тијела за заштиту** нематеријалне културне баштине која је присутна на њеном територију. Та државна тијела би **надзирала имплементацију** донесене политике кроз мрежу сурадње институција, удруга, локалних заједница и појединаца, односно **управљала нематеријалном културном баштином као јавним добром**.

Унапређење знанствених, техничких и умјетничких студија и истраживачких технологија у увјетима какви су у БиХ бит ће отежано, због протека дужег временског периода у којем се овим студијама није поклањала пажња, али и због непостојања државне политике развоја културе и опћег стања у БиХ, поједини школовани стручњаци тешко су налазили запослење и нужно одлазили изван БиХ. Истовремено, појавио се читав низ квазистручњака који су користили своје оскудно знање за потребе повремених манифестација или удруга, налазећи у томе додатни извор зараде за себе, а на штету манифестација и удруга и културе уопће. Увиђајући овај проблем покретане су иницијативе од стране цивилног сектора за утемељење појединих студија или школа. Резултати су оскудни, јер је за такве пројекте неопходна потпора државе, с јасним циљем и адекватном политиком и потпором.

У ставку (д) овога чланка јасно су наведени предувјети за provedбу Конвенције: **„Усвојити адекватне правне, техничке, административне и финансијске мјере...“**.

Правне мјере – доношење легислативе која ће омогућити јавно и приватно партнерство и обострани одговоран однос; **Техничке мјере**: осигурати техничке предувјете за функционирање сустава; **Административне мјере**: осигу-

гурати усклађивање појединих локалних прописа који би могли кочити проведбу појединих сегмената у одређеним локалним заједницама, разјаснити надлежности и осигурати функционирање сустава, водити једнообразне евиденције – сустав информација о стању нематеријалних добара; **Финанцијске мјере:** Осигурати трајне изворе средстава за функционирање таквог сустава у складу с политиком и плановима, краткорочним и дугорочним.

У ситуацији каква је тренутно у БиХ, политика потпоре невладином сектору, политика стварања повољног окружења за јавно и приватно партнерство у смислу пореских олакшица спонзорима или у смислу удруживања ресурса, капитала и стручних знања је у конфузном стању. Нису нађени **посебни извори за одређене потребе**, као што су поједине државе порезе од нпр. игара на срећу усмјериле у фондове за културу. Сиромаштво је присутно у БиХ, живимо с њим. Ипак постоји начин: да се, нпр. одреди одређен приход као намјенска прорачунска ставка на темељу којег би се издвајала прорачунска средства за потпору овим програмима, политика пореских олакшица за спонзоре, транспарентна политика културног развоја, потпора школовању потребних стручњака за ове послове кроз потпору школству, итд. За омогућавање судјеловања удруга у имплементацији ове Конвенције треба **мијењати легислативу** везано за удруге грађана, као и укупну политику владајућих структура и одговоран однос према грађанима кроз измјене легислативе која би омогућила равноправан однос јавног, друштвеног и приватног у партнерским односима за реализирање ових задаћа. То је дуг и неизвјестан пут. **Стање нематеријалне културне баштине у БиХ**, након ратних разарања, расељавања становништва, одвајања од простора с којима је та баштина у непосредној вези и дугог ни за година без суставне бриге **захтијева подузимање хитних мјера заштите**.

Стога предлажем да се и прије доношења политике и стварања сустава на државној разини за заштиту нематеријалне културне баштине треба организовати стручно тијело које ће прикупити податке, транскрибирати и валоризирати најугроженије појавне облике и предложити хитне мјере заштите. Такве појавне облике нематеријалне културне баштине треба уврстити на листу угрожене баштине и тражити подршку УНЕСКО-а за провођење њене заштите. У овај програм свакако треба укључити и помоћ стручњака из стручног тима за Ј. И. Еуропу, који је утемељен при УНЕСКО-у, уред у Венецији, BRESCE. Радећи на овом послу, нуклеус стручног државног тима стекао би уједно нова сазнања и искуства у провођењу ових програма у сусједним државама, која би могао користити у будућем раду.

У организовање оваквог стручног тима и његов рад требало би укључити младе, студенте који ће с временом преузети ове послове на државној разини, који би стекли практична знања и искуства у изравном додиру с материјом, с послом за који се школују. Накнадним доношењем политика и процедура, организовањем комплетног сустава у складу с чланком 13. ставци од (а) до (иии), држава би користила знања и савјете овог почетног тима стручњака и студентата-волонтера, **градећи истовремено будуће школоване и искусне стручне тимове за самоодрживо функционирање Конвенције**.

При стварању стручних тимова потребно је водити рачуна о чињеници да за функционирање ове Конвенције требају различите струке: од стручњака из подручја етнолошких знаности као приоритетних, али исто тако битних струч-

њака из подручја електроничких и других медија, способних организатора и менаџера те познаваатеља и носитеља нематеријалне баштине, ради промовирања, управљања, стварања базе података и омогућавања приступа подацима и живој нематеријалној баштини.

Чланак 14. – Образовање, подизање свијести и изградња капацитета

Свака држава-странка настоји помоћу свих прикладних средстава:

(a) осигурати признавање, поштивање и подизање вриједности нематеријалне културне баштине у друштву, посебице путем:

(i) образовних и информативних програма те програма у циљу подизања свијести усмјерених на ширу јавност, посебице младе људе,

(ii) посебних образовних програма и програма изобразбе унутар заједница и скупина на које се ти програми односе,

(iii) активности за изградњу капацитета за заштиту нематеријалне културне баштине, посебице господарских и знанствених истраживања, и

(iv) неформалних начина преношења знања,

(bc) информирати јавност о опасностима које пријете тој баштини и о активностима које се обављају у provedби ове Конвенције,

(c) унапређивати образовање у сврху заштите природних простора и меморијалних мјеста чије је постојање потребно за изражавање нематеријалне културне баштине.

ОБРАЗОВАЊЕ, ПОДИЗАЊЕ СВИЈЕСТИ И ИЗГРАДЊА КАПАЦИТЕТА

Формално образовање и политика вођења програма јавних медијских кућа које би требале промовирати ове програме путем емитирања информативно-едукативних програма свакако су у надлежности министарстава, односно државних институција. Исто тако, изградња капацитета за знанствена истраживања и заштита природних простора и меморијалних мјеста чије је постојање (у непромијењеном облику) битно за изражавање нематеријалне баштине, не може се реализирати без активног ангажмана државних институција. Оно што друштво може самоиницијативно допринијети у смислу ових смјерница Конвенције је изравна трансмисија знања са генерације на генерацију, која се догађа свјесно, у увјетима када локална заједница престане живјети своју традицију, али су и носитељи знања и њихови потомци освијештени, свјесни вриједности те традиције, и прихватају преносити и чувати свој дио наслеђа у новим, измијењеним увјетима.

Као појмове различитих природних и меморијалних мјеста потребних за изражавање нематеријалне баштине, наводим: За традицијске занате – Башчаршија (Сарајево), Кујунцилук (Мостар) и други, гдје је концептуално постављено очување старих радионица ради практицирања старих заната, на атрактивним локацијама – у средишту градова, на мјестима која посјећују туристи. Појавом јефтиних, увозних квазисувенира на овим мјестима истискују се стари занати, нестају вјештине мајстора, губи се дух старих чаршија, културни идентитет ових заједница и простора се губи. Држава треба интервенирати кроз легислативу: забрану кориштења старих радионица за друге сврхе, или нпр. откупом оваквих простора у власништво државе и давањем

концесија оним особама које практикују старе занате под одређеним увјетима, те потицајним потпорама способним преноситељима традиције, уз надзор стручних тијела. За одређене обичаје који су везани за посебно мјесто у природи: нпр. Ајватовица, или Кеџара и сл., потребно је сачувати простор, не дозволити градњу или било какву нестручну интервенцију у ширем простору. Исто тако, поједине манифестације покушавају спојити материјалну и нематеријалну баштину на једном мјесту, кроз исти програм, као што су: Међународни фестивал фолклора Сарајево, на дан отварања сцена се лоцира иза Вијећнице, уз мимоход кроз дио Башчаршије; смотра „Лијера дипле надиграла“ у Чапљини лоцирана је на остацима римске градине Могорјело, у оквиру „Дана косидбе“ Купрес задњи дан се организира традиционално на локацији Стрљаница, а у програму је обвезан дан посјета старом граду и музеју у Горици (Ливно) и у Казагинцу на Бушком језеру. Организатори су препознали потребу увезивања: приказа нематеријалне баштине на традицијским локалитетима, на то их наводе и међународна правила, али би се могло пуно више и квалитетније учинити на овом плану уз адекватну подршку и постојање свијести и политичке воље за оваква настојања.

У БиХ је релативно кратко вријеме након што се престала живјети традиција. У неким подручјима још су живе особе које се сјећају времена када се ношња носила свакодневно, када се живјело у сличним увјетима и на сличан начин као прије пар стотина година, а особито када је колективно друштвено понашање локалних заједница било у складу с традиционалним схватањима, вјеровањима и назорима. То је добра почетна база за свјесни наставак очувања нематеријалне баштине, али је нужна журна стручна интервенција у смислу истраживања, пописа, валоризације и стручних интервенција у локалним заједницама ради трансмисије знања.

Други вид трансмисије знања: кроз неформалну едукацију младих у форми свеучилишних ансамбала и организованих школа фолклора инициран је и евидентно је више неуспјелих покушаја организовања из истих разлога: Недостатак свеукупне подршке државних институција. Из добре праксе сусједних држава знамо да при свеучилиштима гдје постоје студији етнолошких знаности дјелују и свеучилишни ансамбли, чији репертоар садржи сценски приказ плесне, гласбене, пјевачке и оралне баштине свих крајева и народа дотичне државе; ансамбле воде стручњаци који су често уједно и професори на истом факултету, студентима су вјежбе у ансамблу дио обвезне практичне наставе за поједине студије... Статус водитеља ансамбла и његових појединих секција је јасан: упосленици са свеучилишта, без обзира јесу ли или не уз рад са ансамблом и предавачи појединих предмета на истом свеучилишту. Студентски домови у вријеме распуста редовито под повољним увјетима дају у закуп просторе и опрему за организовање семинара за класичне фолклорне удруге, тзв. љетне школе фолклора или за смјештај судионика међународних фестивала фолклора. Кориштење школских дворана у основним и средњим школама за рад омладинских спортских, фолклорних и других удруга је стимулирано, иако је дозвољено и изнајмљивање за друге манифестације или потребе удруга одраслих.

У БиХ се све више проводи пракса изнајмљивања школских простора у различите, често школи непримјерене али комерцијално атрактивне сврхе, а

потребе младих за бављењем различитим видовима ваннаставних активности су занемарене, нестимулиране и стога често те активности нису добродошле у школама. Стога је потребно увести и позитивну и рестриктивну легислативу која ће вратити школама обвезу одгоја кроз ваннаставне активности у складу с интересовањем и способностима сваког појединца. Одгојни рад кроз удруге је занемарен, неподржан и није препознат као друштвена вриједност. То је велика штета за друштво, јер је непроцјењив допринос одгоју социјализације, прихватања и разумијевања других и другачијих, ширење спознаја о различитим културама кроз изравни контакт с вршњацима из других народа и култура или кроз гостујуће наступе по иноземству, одгој организацијских способности и одгој тимског рада који добивају дјеца и млади који су укључени у рад удруга, особито фолклорних скупина. Непроцјењив је допринос подизању свијести о вриједности своје нематеријалне баштине који се стјече радом и судјеловањем у програмима фолклорних друштава. Зато чуди и боли чињеница да у документу „Политика културног развоја БиХ“ нису наведена ни друштва ни програми, нити је анализиран и адекватно представљен њихов допринос очувању нематеријалне баштине и допринос одгоју младих генерација. Само је у једној реченици наведено да преко 65% укупних програма културе у БиХ носе удруге грађана. Незамисливо је али истинито да у истом том документу нису на попису фестивала међународни фестивали фолклора који су достигли стандарде CIOFF-а и стога уврштени у CIOFF-ов глобални Календар фестивала. Исто тако, релевантне смотре изворних фолклорних скупина, које су организоване смотре, дале су непроцјењив допринос очувању нематеријалне баштине у БиХ у послужератном периоду. То је једини примјер суставног рада на очувању ових појавних облика нематеријалне баштине у БиХ. Од постојећих, активних и уредно регистrirаних 216 удруга у БиХ које се на било који начин баве традицијском културом и организирају најмање 3 програма годишње, у том су документу наведене три, каснија верзија четири удруге.

Стога је став удруга да у БиХ није препознат ни валоризиран рад НВО-а, те да треба журно мијењати укупну политику и легислативу на начин да локалне, ентитетске и државне институције за културу практично и формално постану сервис овим удругама.

Чланак 15. – Судјеловање заједница, скупина и појединаца

У оквиру својих активности заштите нематеријалне културне баштине свака држава-странка настоји осигурати најшире могуће судјеловање заједница, скупина и, у неким случајевима, појединаца који стварају, одржавају и преносе ту баштину те их активно укључује у своје поступке.

СУДЈЕЛОВАЊЕ ЗАЈЕДНИЦА, СКУПИНА И ПОЈЕДИНАЦА

Судјеловање заједница, скупина и појединаца као носитеља и преноситеља знања и вјештина у очувању нематеријалне баштине је пресудно за провођење укупног програма. Сама Конвенција, а особито накнадни стручни конгреси и семинари наглашавају важност препознавања, стручног валоризирања и адекватног подизања друштвене свијести о вриједности ових заједница и појединаца. У стручним круговима тијела УНЕСКО прихваћен је тер-

мин „живући људски трезори знања“ за ове појединце и заједнице. Поједине су државе у окружењу кроз програме практичне provedбе Конвенције укључиле физичке особе као елементе на листама заштићене нематеријалне баштине УНЕСКО-а. Казивања и пракса тих особа је описана и документована од стране стручњака, постоје и снимљени филмови који се емитирају кроз едукативне програме на државним ТВ каналима, те особе имају посебне исказнице УНЕСКО-а, имају и финансијску потпору и обвезу организованог посјета школама и установама ради судјеловања у организованим облицима неформалне едукације као презентатори у процесу пријеноса знања.

Локалне заједнице и скупине као носитељи и преноситељи знања не морају бити правно-формално регистриране удруге грађана. Често су те заједнице несвјесне вриједности наслеђа које носе као саставни дио своје животне филозофије или начина живљења. Стога је потребно при provedби Конвенције, поред јавних позива за пријављивање појавних облика нематеријалне баштине кроз едукативне емисије и кроз све медије подизати свијест најширих слојева о вриједности и врстама појавних облика нематеријалне баштине. Као примјер наводим једну ТВ емисију која би показала практичан примјер такве заједнице и облика нематеријалне баштине који она носи, уз коментаре стручњака и позив свима који имају сличну праксу да се пријаве. Улога медија у обликовању јавног мишљења и одгоју појединаца и заједница је незамјењива. Програми продуцирани у јавним РТВ сервисима у БиХ теже копирању постојећих концепата програма у сусједним државама, као испробаним моделом. У одабиру тема и валоризирању појединих програма очито влада хаос. Не постоји окосница, темељна политика која би назначила циљеве појединих програмских блокова, остављајући простора креативној слободи и здравом надметању појединих продуцентата ради реализирања побољшања квалитете и прилагодбе садржаја медијских програма политици културног развоја БиХ и њеним циљевима. Продукција бројних емисија са садржајем којем је главни циљ и мјерило свиђање широким масама не задовољава темељне естетске и културолошке потребе просјечних грађана БиХ. Овдје је нужна журна интервенција. У оквиру такве интервенције нужно је уклопити информативно-едукативне емисије под контролом стручњака и уз судјеловање носитеља нематеријалне баштине ради популаризације циљева Конвенције и подизања свијести најширих маса о вриједности нематеријалне баштине.

Незаобилазан почетни извор информација о појединим појавним облицима нематеријалне културне баштине су збирке записа и снимака које постоје у Земаљском музеју. Ове су збирке од непроцењиве вриједности за provedбу Конвенције, јер садрже детаљне описе ранијих генерација истраживача, транскрипте и снимке, те поједине дијелове покретне материјалне баштине неопходне за реконструкцију или презентирање појединих појавних облика нематеријалне баштине. Тамо се налазе и подаци о локалитетима за које су везани наведени појавни облици. Ови се материјали у сваком случају морају користити као полазни документи при валоризацији и транскрипцији појавних облика. Нова истраживања ишла би у смјеру утврђивања садашњег стања тих појавних облика, о његовим живућим носитељима и преноситељима.

Знамо да су ти записи угрожени одлагањем у неадекватним просторима, носачи су дотрајали и технологија је толико напредовала да је тешко пронаћи

апарате на којима би се ти записи могли репродуцирати. Преснимавање ових записа и суставна дигитализација овог дијела нематеријалног наслеђа спадају у угрожену баштину којој је потребна хитна заштита.

Од рата у БиХ није било суставног истраживања нематеријалне баштине, али су појединци ипак пронашли начина да истраже, транскрибирају и објаве значајна дјела. Али, ове су појаве у нашем друштву само позитивни инциденти, за чије су реализирање појединци заложили дио свог живота, а ни пошто резултат суставног, планског рада друштвене заједнице.

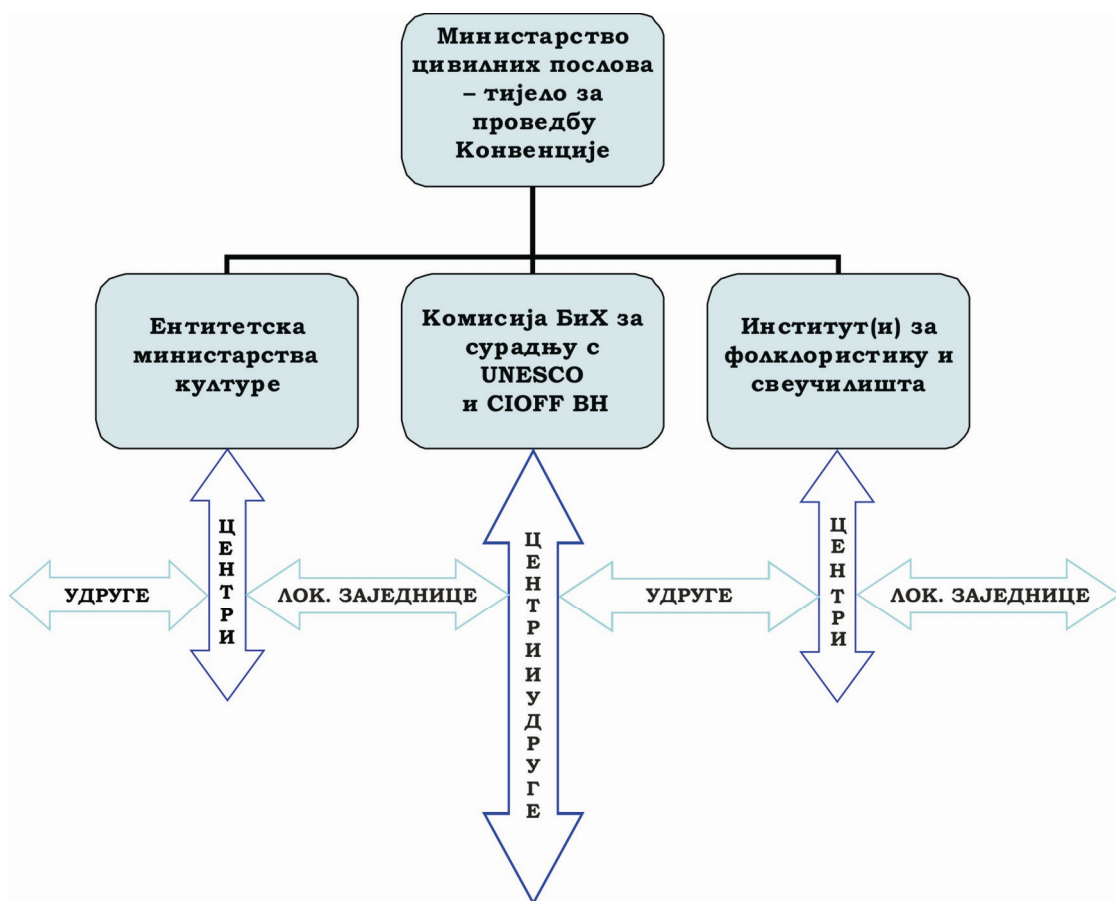
Поред наведеног, споменут ћу чињеницу да су кровне удруге, односно савези културно-умјетничких друштава организирали смотре фолклора у сурадњи са стручњацима и истраживачима. Те су смотре одржаване по одређеним правилима, уз обвезно организирање стручне помоћи друштвима, округлих столова и семинара за стручне водитеље друштава. У документацији тих удруга постоје записници стручњака о свим обичајима, напјевима, плесовима, ношњи и реквизитима приказаним на сцени кроз дужи низ година. У тим су документима и подаци о друштвима која су извела обичај, опис обичаја на темељу којег је програм изведен, поријекло и казивачи, контакт-подаци умјетничких водитеља скупина који су припремали програм и често уједно истраживали. Најдужу праксу у оваквом виду очувања нематеријалне баштине и најуређенију provedбу политике суставног очувања нематеријалне културне баштине има УХАКУД у БиХ, а који је од 2000. године наставио праксу Хрватске матице исељеника у ФБиХ, која је покренула овакве програме 1996. године. Искуство ове удруге прихватиле су и проводе друге кровне удруге у БиХ, с већим или мањим успјехом. Такав модел, уз бољу потицајну политику и осигурану потпору стручњака, могао би бити одржив модел трансмисије знања и популаризације изведбених облика нематеријалне баштине у БиХ. У сваком случају, наведени документи би могли послужити као повезница између споменутих збирки у Земаљском музеју до данашњих живућих појавних облика нематеријалне баштине, њених носитеља и преноситеља.

Ова тема стварања мреже удруга и сурадње знаности и струке у provedби програма по јединственим правилима обрађена је детаљно у оквиру теме „Улога СIOFF-а у provedби Конвенције“, те с овим податком завршавам ову тему.

Из дијаграма датон на наредној страници, видљиво је за познаватеље ситуације у БиХ да поједина државна тијела и установе у БиХ не постоје или су тек у зачетку, као што је случај са Институтом за фолклористику, посебно одјелом за нематеријалну баштину, или свеучилишта, етнолошки факултети.

Имплементација Конвенције значи трајно, суставно праћење стања нематеријалне баштине, ажурирање података и провођење програма трансмисије знања. То подразумијева постојање инфраструктуре и њено трајно и одговорно сервисирање од стране државе-чланице. УНЕСКО помаже државама, особито новим чланицама управо на изградњи ове инфраструктуре, али под увјетом да држава чланица покаже добру вољу за трајну provedбу кроз прве позитивне кораке и улагања, као и добро презентирање свог модела одрживог сустава. Не мање значајна је и трајна сурадња са постојећим УНЕСКО регионалним центрима, што за БиХ значи сурадњу у промоцији својих модела и почетних листа, те обвезно судјеловање релевантног представника БиХ у свим међународним конференцијама везано за Конвенцију и организирано од стра-

не УНЕСКО центра у Венецији, BRESCE, те сурадња на подручју образовања експерата са Институтом за фолклористику при свеучилишту у Софији, Бугарска, гдје је у процесу формирања друга испостава УНЕСКО управо за сурадњу експерата Ј. И. Еуропе на програмима едукације и кориштења листа нематеријалне баштине као алата за provedбу Конвенције. Исто тако, позитивна искуства у дигитализацији нематеријалне баштине и промовирању тзв. „живућих људских трезора знања“ као елемената баштине и увођења посебног предмета изучавања нематеријалне баштине у основне и средње школе као редовног предмета, исказала је Турска. УНЕСКО препоручује особито новим чланицама сурадњу са овим центрима ради убрзавања процеса и учења на позитивним искуствима. Потреба сурадње међу државним тијелима за provedбу Конвенције у регији очитује се и у чињеници да се ради о малим државама, које могу користити заједничке софтвере за дигитализацију нематеријалне баштине и тако појефтинити процес, као и створити заједнички појмовник ради лакшег руковања листама, јер нематеријална културна баштина држава у регији припада истом подручју и има доста сличности.

Дијаграм институционалног оквира за provedбу Конвенције у БиХ

Од држава нових чланица Конвенције се прије свега очекује доношење јасне политике provedбе и стварања реалних механизма за provedбу, као што су нове политичке и стручне структуре, фондови, демократске процеду-

ре у погледу веће професионалне транспарентности, економске ефикасности и политичке учинковитости. То је предвјет за први корак: идентифицирање и дефинирање појавних облика ради стварања лист(а)е нематеријалне баштине. Постојање овакве политике и механизма гарант је за трајну самоодрживост provedбе Конвенције, па стога УНЕСКО помаже почетне напоре држава за овако опсежне захвате и озбиљне намјере.

ИЗВОРИ²

1. *Конвенција о очувању нематеријалне баштине*/UNESCO, Paris, 17. 10. 2003.
2. UNESCO *Конвенција о заштити нематеријалне културне баштине*/ Сарајево, Службени гласник БиХ бр. 8/08 од 15. рујна 2008.
3. *Очување нематеријалне баштине Хрвата БиХ кроз активности УХАКУД у БиХ*/ Анка Раич, CIOFF Сектор Ј. Еуропе и Африке, Ципар, Ларнака, 16. свибња 2005.
4. *Живући људски трезори знања* као елементи ICH 03, Мила Шангова, UNESCO BRESCE, зборник предавања експерата Ј. И. Еуропе за ICH 03 Арбанаси, Бугарска, липња 2007.
5. *Благо Херцеговине*, Ружица Солдо, UNESCO BRESCE, зборник предавања експерата Ј. И. Еуропе за ICH 03 Арбанаси, Бугарска, липња 2007.
6. *Очувани појавни облици нематеријалне баштине у БиХ*, Анка Раич, Зборник предавања експерата Ј. И. Еуропе, UNESCO BRESCE и Министарство културе и туризма Турске, Сафранболу, свибња 2008.
7. *Закључци тима експерата и представника Конвенције Ј. И. Еуропе*, UNESCO BRESCE, Венеција, свибња 2008.
8. *Закључци Генералне скупштине чланица UNESCO Конвенције 2003*, Париз, липња 2008.
9. *Закључци министарског савјета држава-чланица Ј. И. Еуропе*, Атина, Грчка, 13. липња 2008.
10. *Закључци Министарског савјета држава-чланица Ј. И. Еуропе*, Букурешт, Румунија, 20. рујна 2008.
11. *Закључци Међудржавног одбора за заштиту нематеријалне културне баштине*, UNESCO, Истамбул, Турска, 04. студеног 2008.

---

² Сви пријеводи наслова су неслужбени, слободни пријеводи аутора.